

HERBERT VORGRIMLER, *Karl Rahner. Gotteserfahrung in Leben und Denken*, Darmstadt 2004, 284 ss., ISBN 3-89678-489-7.

W 2004 r., w setną rocznicę urodzin i dwudziestą rocznicę śmierci Karla Rahnera, ukazało się wiele publikacji poświęconych myśli i twórczości tego wielkiego teologa. Większość z nich to zbiory odczytów i referatów wygłoszonych na okolicznościowych konferencjach naukowych; są to zatem zbiory artykułów odnoszących się do wybranych (i tym samym szczegółowych) zagadnień teologicznych. Książka Herberta Vorgrimlera przynależy do innej kategorii. Jest to tekst mający charakter syntezy, będący próbą monograficznej prezentacji całego dorobku — i całego „systemu” — Rahnera. Wypada przy tym zauważyć, że mowa o opracowaniu wpisującym się w już istniejącą tradycję podobnych monografii (syntez) myśli i twórczości wybitnego teologa; autorami tych ostatnich są na ogół dawni współpracownicy i uczniowie Rahnera; tak jest również w tym przypadku. Przy czym, co warto odnotować, jest to przypadek wyjątkowy: pisząc *Karl Rahner. Gotteserfahrung in Leben und Denken*, Vorgrimler już po raz trzeci podejmuje wysiłek opracowania syntezy myśli swego mistrza; dwie wcześniejsze publikacje to: *Karl Rahner. Leben – Denken – Werke* (München 1963) oraz *Karl Rahner verstehen* (Freiburg im Br. 1985). Pierwsza może być potraktowana jako synteza „przedsoborowej” teologii Rahnera; dopiero druga pozycja ma charakter syntezy „integralnej”, choć sam autor sugeruje, że jest ona raczej systematycznym wprowadzeniem do myśli wielkiego teologa. Najnowsza monografia to dzieło najpełniejsze i najbardziej dojrzałe, przedstawiające wszechstronny, czytelny i spójny obraz teologii Rahnera. Vorgrimler nawiązuje do swoich wcześniejszych opracowań: niektóre ujęcia i motywy powtarza, inne rozwija, pogłębia i precyzuje; ale podejmuje też tematy i problemy wcześniej bądź całkowicie pominięte, bądź tylko sygnalizowane. Uwzględnia przy tym wyniki najnowszych (prowadzonych w ostatnim dwudziestolecu) badań nad myślą Rahnera.

Zasadniczy korpus książki tworzą dwie części. Pierwsza jest rozbudowaną biografią Rahnera, druga — prezentacją i systematyczną analizą jego teologii. Całość poprzedzają: słowo wstępne, prolog i uwagi wprowadzające (częścią tych uwag jest interesujący szkic na temat specyfiki języka Rahnera). Książkę zamyka krótki epilog; po nim znajdujemy starannie sporządzony indeks osób i wykaz najważniejszych skrótów.

Biograficzna część książki obejmuje materiał dokumentalny, uporządkowany według klucza chronologicznego. Autor ukazuje w niej kolejne (najważniejsze, naj-

bardziej znaczące) fakty i epizody z życia i działalności Rahnera. Już na podstawie analizy planu można zauważyć, że główną intencją autora jest przedstawienie intelektualnej biografii wielkiego teologa. Lektura tekstu potwierdza trafność tego spostrzeżenia. Vorgrimler przedstawia obiektywny i w miarę wszechstronny obraz życia Rahnera, ale zamieszczony w książce szkic biograficzny nie jest biografią kompletną, wyczerpującą; szkic ten jest przykładem biografii „aspektywnej” (ukierunkowanej), eksponującej pewien konkretny „horyzont odniesienia”. Autor stosuje właściwą dla tego typu opracowań metodologię: zgodnie z przyjętą intencją uwzględnia przede wszystkim te fakty, które pozostają w bezpośrednim związku z „intelektualnym kontekstem życia” i z intelektualną aktywnością Rahnera. Dzięki podobnej „strategii” otrzymujemy dobre — biograficzne — wprowadzenie do studium myśli wybitnego teologa. Zaletą tej strategii jest także to, że gwarantuje ona rzeczową i logiczną spójność obydwu części publikacji (biograficznej i analityczno-systematycznej).

Całokształt (przedstawionej w książce) biografii Rahnera wyznaczają cztery komplementarne konteksty. Są to: kontekst formacji, kontekst działalności dydaktycznej, kontekst zainteresowań badawczych i kontekst twórczości naukowej. Sam autor nie stosuje takiego podziału, trzymając się konsekwentnie (wspomnianego już) porządku chronologicznego. Wydaje się jednak, że podejście „synchroniczne”, mające podstawę w strukturze tekstu, może być cennym uzupełnieniem podejścia „diachronicznego”; z całą pewnością umożliwia ono bardziej systematyczną lekturę i bardziej systematyczne rozumienie tekstu. Pierwszy z wyróżnionych kontekstów to perspektywa porządkująca lekturę i rozumienie tych fragmentów biografii Rahnera, które ukazują najważniejsze etapy i aspekty jego formacji. Autor omawia i analizuje trzy okresy tej ostatniej: okres szkolny (przede wszystkim gimnazjalny), okres nowicjatu zakonnego i okres studiów filozoficzno-teologicznych. W każdym przypadku uważnie rekonstruuje i objaśnia czynniki, które kształtowały intelektualną i ogólnoduchową wrażliwość Rahnera, które określiły kierunek i dynamikę intelektualnego i duchowego rozwoju przyszłego teologa, które miały znaczący wpływ na jego religijną i etyczną świadomość. Opisując okres szkolny, Vorgrimler eksponuje dwa fakty: uczęszczanie do szkół niewyznaniowych oraz przynależność do młodzieżowego ruchu katolickiego *Quickborn*; w komentarzu dotyczącym jednej i drugiej okoliczności wykazuje, że obydwie środowiska były miejscem, w którym dojrzewała dobrze pojęta — intelektualnie pogłębiona i zaangażowana — religijność Rahnera. Okres nowicjatu autor przedstawia jako czas intensywnej formacji duchowej (wewnętrznej), opartej na założeniach duchowości ignacjańskiej. W książce znajdujemy krótką, ale rzeczową charakterystykę tego modelu życia duchowego; czytelnik dowiadyuje się, że dla Rahnera największe znaczenie miało przekonanie o możliwości bezpośredniego doświadczenia Boga i o potrzebie „zbudowania” dynamicznej relacji z Bogiem; ważna była również teza o pozytywnej wartości świata (i ludzkiej egzystencji w świecie); Vorgrimler formułuje wniosek mówiący, że życie duchowe było dla Rahnera istotnym źródłem (późniejszej — naukowej) refleksji teologicznej. Intelektualnym

przygotowaniem do tej refleksji były oczywiście studia filozoficzne i teologiczne. Ten etap (i ten aspekt) formacji Rahnera autor opisuje wyjątkowo starannie: charakteryzuje potencjał dydaktyczny konkretnych szkół, objaśnia stosowane metody nauczania, wskazuje przedmiotowy zakres jednego i drugiego kierunku studiów, przedstawia sylwetki niektórych profesorów, komentuje obowiązujące (wówczas) zasady, reguły i wymogi formalne. Warto w tym miejscu odnotować dwie ważne, jak się wydaje, rzeczy. Po pierwsze, lektura tego fragmentu książki pozwala poznać nie tylko szczegółowy przebieg studiów Rahnera, lecz także, przynajmniej w pewnym przybliżeniu, kontekst genezy i kierunek jego późniejszych zainteresowań badawczych; z rozważań autora można wysnuć następujący wniosek: już w trakcie swoich studiów Rahner zainteresował się kwestią wzajemnych uwarunkowań, wzajemnych odniesień i wzajemnych powiązań między objawieniem i samoudzieleniem się Boga z jednej strony a poznającym i przyjmującym objawienie człowiekiem z drugiej; ta kwestia wyznaczyła zasadniczy nurt naukowych dociekań Rahnera. Po drugie, Vorgrimler przekonująco wyjaśnia komplementarność i wzajemną zbieżność filozoficznej i teologicznej strony zainteresowań Rahnera; wykazuje, że Rahner był przede wszystkim teologiem, co sam niejednokrotnie przypominał i podkreślał, przy czym teologia, którą uprawiał, była teologią filozoficznie zaawansowaną i filozoficznie pogłębioną, pozostającą w trwałym związku z filozoficzną myślą o Bogu, o świecie i o człowieku.

Trzy pozostałe konteksty (intelektualnej biografii Rahnera) to — przypomnijmy — kontekst pracy dydaktycznej, kontekst badań naukowych i kontekst twórczości naukowej. W pierwszym przypadku autor wskazuje dyscypliny i traktaty, z których Rahner prowadził wykłady, bardzo szczegółowo omawia treść tych wykładów, charakteryzuje ich język i metodę; podaje też sporo informacji naświetlających okoliczności i niektóre (pozamerytoryczne) problemy związane z aktywnością dydaktyczną Rahnera w kolejnych uniwersytetach (w Innsbrucku, w Monachium i w Münster); na podstawie tych informacji można odtworzyć klimat duchowy, zwłaszcza emocjonalno-społeczny, określający warunki wspomnianej aktywności (okazuje się, że nie zawsze był to klimat dobry i przyjazny). „Kontekst badawczy” pozwala poznać najważniejsze tematy i kierunki naukowych zainteresowań Rahnera; głównym przedmiotem tych zainteresowań — i odpowiadających im dociekań — była problematyka z zakresu teologii dogmatycznej i fundamentalnej; Vorgrimler podkreśla tematyczną różnorodność prowadzonych przez Rahnera badań oraz twórczy charakter formułowanych przez niego hipotez i teorii teologicznych; tłumacząc, na czym polega epistemologiczno-metodologiczna specyfika Rahnerowskiej teologii, wskazuje pluralizm źródeł poznawczych, spekulatywny charakter dociekań oraz przywołany już wcześniej motyw współpracy z filozofią (i z naukami szczegółowymi); za najbardziej twórcze osiągnięcia Rahnera uznaje projekt teologii transcendentalnej oraz program antropologicznej hermeneutyki prawd i wypowiedzi wiary. Integralnym aspektem pracy naukowej Rahnera było piśmiennictwo teologiczne (w tym wypadku wyjątkowo

bogate i różnorodne). Vorgrimler omawia najważniejsze „typy” publikacji Rahnera, począwszy od wczesnych rozpraw filozoficznych (*Geist in Welt. Zur Metaphysik der endlichen Erkenntnis bei Thomas von Aquin* i *Hörer des Wortes. Zur Grundlegung einer Religionsphilosophie*) oraz *Schriften zur Theologie* (tomy I–XVI), przez monografie, które ukazały się w serii *Quaestiones disputate*, i artykuły słownikowo-encyklopedyczne (m.in. w LThK², SM i CGG), aż do fundamentalno-dogmatycznej syntezy *Grundkurs des Glaubens*; w ramach tej charakterystyki bibliograficznej znajdujemy szereg cennych informacji dotyczących genezy, tematyki, stylu i znaczenia poszczególnych tekstów.

Zamieszczony w książce szkic biograficzny to bez wątpienia ważny przyczynek do wciąż prowadzonych badań nad życiem (i nad myślą) Rahnera. Oceniając wartość tego opracowania, należy odnotować (przynajmniej) dwie rzeczy. Po pierwsze, jest to opracowanie wszechstronne: są w nim obecne wszystkie istotne aspekty i elementy przyjętego typu (modelu) biografii; autor ukazuje nie tylko zewnętrzny kontekst i kolejne etapy intelektualnej formacji i intelektualnej aktywności Rahnera, lecz także charakter, specyfikę i znaczenie jednej i drugiej; wyodrębnione fakty i okoliczności przedstawia w sposób obiektywny i wyczerpujący; umiejętnie wykorzystuje ich komplementarność, uzyskując (zamierzony w punkcie wyjścia) efekt całościowej (i wewnętrznie spójnej) syntezy. Wszechstronność jego ujęcia potwierdzają liczne odniesienia do pozadydaktycznych i pozanaukowych form aktywności Rahnera. Dwa przykłady są tu szczególnie wymowne. Pierwszy to obszerny i bardzo szczegółowy opis udziału Rahnera w pracach związanych z *Vaticanum II*: w pracach komisji przygotowawczych i (utworzonych później) komisji soborowych; ważną częścią tego opisu jest komentarz objaśniający intencje i motywy soborowej aktywności Rahnera oraz jej wpływ na treść i kształt niektórych wypowiedzi soboru. Drugim przykładem są uwagi na temat relacji między Rahnerem a innymi teologami (takimi jak H.U. von Balthasar, J.B. Metz czy J. Ratzinger); autor przytacza świadectwa wzajemnego szacunku i autentycznej (nie tylko „intelektualnej”) przyjaźni, ale nie unika też spraw trudnych i kontrowersyjnych (m.in. odnosi się do nieporozumień związanych z „niewłaściwą” interpretacją niektórych poglądów teologicznych). Po drugie, biografia, o której mowa, jest opracowaniem wyjątkowo rzetelnym i starannym. Dotyczy to nie tylko rzeczowej i systematycznej prezentacji materiału, lecz także — co w przypadku biografii szczególnie istotne — bazy źródłowej. Autor — współpracownik i przyjaciel Rahnera — rzadko odwołuje się do osobistych wspomnień. Podstawowym źródłem poznawczym są dla niego dokumenty zgromadzone w archiwum Rahnera w Innsbrucku oraz monografie spełniające wymogi i kryteria właściwe dla opracowań z zakresu naukowej biografistyki. Wśród tych ostatnich, napotkanych w książce, są takie, które ukazują całe życie Rahnera, i takie, które dotyczą bądź pewnych konkretnych okresów jego życia, bądź pewnych konkretnych aspektów jego działalności. Vorgrimler najczęściej odwołuje się do książki K.-H. NEUFELDA: *Die Brüder Rahner. Eine Biographie* (Freiburg im Br. 1994), którą słusznie

uważa za opracowanie najbardziej kompletne, oraz do pozycji A. RAFFELTA i H. VERWEYENA: *Karl Rahner* (München 1997). W każdym razie solidna baza źródłowa gwarantuje obiektywność i wiarygodność przedstawionego materiału biograficznego.

Druga część książki to rozumiejąco-analityczny przegląd zagadnień i tematów teologii Rahnera. Autor zaczyna od charakterystyki czterech „wymiarów” tej teologii. Są to: wymiar antropologiczny, filozoficzny, biblijny i historyczny; opisując je, Vorgrimler wyjaśnia, na czym każdy z nich polega, i przy pomocy prostych argumentów wykazuje ich faktyczną — nie zawsze bezpośrednio widoczną — obecność w myśli Rahnera; odpiera przy tym bezpodstawne zarzuty i oskarżenia, dotyczące, np. rzekomej „redukcji antropologicznej”, przesadnego związku z filozofią czy niebiblijnego i ahistorycznego sposobu dociekań. W każdym przypadku czytelnik otrzymuje krótkie, ale satysfakcjonujące objaśnienie istotnego aspektu struktury poznania i myślenia teologicznego.

Wstępny i ogólny charakter ma również drugi rozdział tej części książki (bezpośrednio poprzedzający prezentację konkretnych zagadnień teologicznych). Jest on pomyślany jako próba ekspozycji założeń transcendentnego modelu teologii. Rahner sam niejednokrotnie stwierdzał, że uprawia „teologię transcendentną”, że w całym zakresie swojej refleksji korzysta z transcendentnej metody badawczej. Autor książki udziela zwięzłej odpowiedzi na pytanie, czym jest teologia transcendentna. Odwołuje się przy tym do programowego artykułu Rahnera, zamieszczonego w IV tomie leksykonu *Sacramentum Mundi* (*Transzendentaltheologie*, k. 986–992) oraz do początkowych (metodologicznych) rozdziałów *Grundkurs des Glaubens*. Teologia transcendentna to teologia pozostająca w określonej analogii do filozofii transcendentnej, więc jej istotą jest analiza aprioryczno-podmiotowych warunków możliwości religijnej wiary w Boga oraz aprioryczno-podmiotowych założeń rozumienia konkretnych wypowiedzi i przekonań o Bogu. Vorgrimler wskazuje obydwie te aspekty, ale więcej uwagi poświęca pierwszemu. W koncepcji Rahnera, jak wiadomo, konieczną supozycją wiary w Boga jest „doświadczenie transcendentale” (rozumiane jako doświadczenie apriorycznej otwartości człowieka na nieograniczony horyzont bytu i jednocześnie jako „przedujęcie” rzeczywistości absolutnej), stanowiące źródło pierwotnej, nieprzedmiotowej wiedzy o Bogu. Autor omawia teorio-poznawczy i antropologiczny kontekst, religijny wymiar i teologiczne funkcje tego doświadczenia. Pokazuje przy tym, że właściwy dla podejścia transcendentnego „zwrot do podmiotu” nie jest równoznaczny z „idealistyczną subiektywizacją” wiary; do przedstawionych w książce argumentów na rzecz tej tezy można dołączyć następujące rozumowanie: rekonstrukcja podmiotowych uwarunkowań i założeń pozwala lepiej poznać intencjonalność aktów religijnych, a to z kolei pozwala lepiej zrozumieć — i potwierdzić — odniesienie tych aktów (i związanych z nimi przekonań) do rzeczywistości.

Całość obejmująca wszystkie kolejne rozdziały książki to — sygnalizowany już — przegląd zagadnień (tematów) teologii Rahnera. Porządek prezentacji tych

ostatnich odpowiada standardowemu porządkowi refleksji dogmatycznej (bądź fundamentalno-dogmatycznej). Wyznaczają go następujące traktaty i dyscypliny: nauka o Bogu, nauka o objawieniu, nauka o łasce, nauka o Trójcy Świętej, chrystologia, soteriologia, eklezjologia, etyka i eschatologia. Autor w każdym przypadku rzeczowo i starannie omawia specyficzny charakter i przedmiotowy rezultat Rahnerowskiej refleksji: rekonstruuje punkt wyjścia i przebieg argumentacji, objaśnia trudniejsze terminy, ocenia wartość hipotez i teorii. W swoim omówieniu uwzględnia wszystkie istotne (merytorycznie ważne) elementy poszczególnych traktatów i dyscyplin; w każdym przypadku wskazuje ujęcia i rozwiązania najbardziej twórcze i oryginalne, świadczące o niezwykłej inwencji Rahnera. Jego propozycje jak wiadomo, mają różny status epistemiczny; część z nich to wciąż tylko i wyłącznie hipotezy badawcze, wymagające rzetelnej analizy i weryfikacji. Vorgrimler dostrzega ten stan rzeczy, niemniej — lub raczej właśnie dlatego, ze względu na sygnalizowaną nieokreśloność — pokazuje czytelnikowi, które z propozycji i ustaleń Rahnera już teraz można uznać za trwałe element powszechnie akceptowanego dorobku współczesnej myśli teologicznej; są to m.in.: pojęcie i koncepcja samoudzielenia się Boga, ontologiczno-transcendentalne wyjaśnienie relacji między naturą a łaską, pojęcie i koncepcja nadprzyrodzonego egzystencjału oraz pojęcie i koncepcja objawienia transcendentalnego. W odniesieniu do każdej z tych koncepcji autor podaje stosowne uzasadnienie. Za podstawową (i wspólną) wartość wymienionych propozycji uważa to, że eksponując antropologiczny kontekst aktów religijnych, pokazują one możliwość — i zarazem konieczność — zachowania należytej równowagi między obiektywną rzeczywistością religijną a sferą podmiotowych uwarunkowań i założeń doświadczenia religijnego i refleksji religijnej. W najbardziej wymowny sposób trafność takiej oceny potwierdzają dwa przykłady: pojęcie i koncepcja objawienia transcendentalnego oraz pojęcie i koncepcja nadprzyrodzonego egzystencjału. Jak wiadomo, Rahner przy pomocy tych pojęć i koncepcji opisuje antropologiczny horyzont możliwości konkretnych aktów zbawczych; w pierwszym przypadku chodzi o horyzont poznania i akceptacji historycznie objawionego słowa Bożego, w drugim — o horyzont konkretnego, egzystencjalnego doświadczenia łaski Bożej; wspólnym mianownikiem obydwu tych horyzontów jest dana każdemu człowiekowi — przynajmniej w postaci uprzedniej oferty zbawczej — „wyprzedzająca” łaska Boża; według Rahnera tylko już zawsze obecna w człowieku (w ontologicznych strukturach osoby i egzystencji ludzkiej) łaska Boża, będąca transcendentalną formą objawienia Bożego i nadprzyrodzonym egzystencjałem każdego człowieka, umożliwia właściwe przyjęcie słowa Bożego i każde konkretne doświadczenie łaski Bożej. Vorgrimler szczegółowo i precyzyjnie objaśnia założenia i tezy obydwu koncepcji.

Również druga (systematyczno-teologiczna) część książki zasługuje na duże uznanie. Jest ona udaną próbą syntetycznego — i jednocześnie wystarczająco pogłębionego — przedstawienia całokształtu myśli Rahnera. Z pewnością nie była to próba łatwa, zważywszy na niektóre okoliczności jej realizacji, takie jak chociażby ogromny zakres i tematyczna różnorodność materiału źródłowego czy teoretyczno-speku-

latywny charakter dociekań Rahnera. Autor dobrze sobie poradził z trudną materiają; lektura tej części monografii, dająca wgląd w najgłębsze i najbardziej złożone struktury myśli Rahnera, całkowicie to potwierdza. W ramach bliższej oceny dokonane-go przez autora przeglądu zagadnień teologicznych należy podkreślić następujące rzeczy. Po pierwsze, jest to przegląd systematyczny i wszechstronny; są w nim widoczne wszystkie konieczne elementy rzetelnej pracy naukowo-badawczej: wnikliwa i integralna (filologiczna, semiotyczno-logiczna i hermeneutyczna) analiza pojęć, poprawna rekonstrukcja i czytelna ekspozycja założeń, obiektywna interpretacja poglądów, rekonstrukcja i analiza rozumowań oraz krytyczna ocena wyników. W rezultacie otrzymujemy uporządkowany, spójny i klarowny obraz teologii Rahnera (obraz ukazujący i merytoryczne, i logiczno-formalne składniki tej teologii). Po drugie, również w tym wypadku świadectwem rzetelności badawczej autora jest należyte wykorzystanie źródeł. Przegląd zagadnień teologicznych, o którym mowa, jest prezentacją poprawnie i jednocześnie wyjątkowo starannie udokumentowaną. Vorgrimler odwołuje się do konkretnych tekstów i wypowiedzi Rahnera, w każdym przypadku wskazując dokładne miejsce odniesienia; niejednokrotnie — zwłaszcza w sytuacjach wymagających znajomości szerszego kontekstu problemowego — przytacza obszernie i zawsze trafnie dobrane cytaty, opatrując je odpowiednim komentarzem; w podobny sposób korzysta z monograficznych opracowań teologii Rahnera (sygnalizuje przy tym, które z nich można — i należy — uznać za najbardziej wartościowe); wypada jednak w tym miejscu odnotować pewien (dający się zauważyć) „brak” w przyjętej w książce bibliografii: autor nie uwzględnia (istotnego, jak się wydaje) faktu obecności ustaleń i propozycji Rahnera w najnowszych podręcznikach z zakresu teologii dogmatycznej i fundamentalnej. Po trzecie, dostrzegając różne poziomy i aspekty myśli Rahnera, autor wskazuje stosowne konteksty jej analizy; odróżnia on np. kontekst historyczny (historyczno-pozytywny) i filozoficzny (filozoficzno-spekulatywny) oraz przedmiotowy i metapredmiotowy (metateologiczny). Powyższe odróżnienie to zabieg ważny dla metodologii badań nad myślą Rahnera; pozwala ono uporządkować te badania i tym samym zwiększa ich efektywność. Po czwarte, szczególną zasługą autora jest rozumiejąca rekonstrukcja filozoficznych założeń Rahnerowskiej teologii. Vorgrimler w każdym przypadku wskazuje źródło tych założeń, objaśnia ich treść, tłumaczy funkcje, jakie one pełnią (w ramach odpowiednich koncepcji teologicznych) w interpretacji konkretnych prawd i wypowiedzi wiary. Wartość i znaczenie jego wysiłku trudno przecenić, tym bardziej, że ten aspekt teologii Rahnera nie został jeszcze w pełni zbadany. Po piąte, czynnikiem rozstrzygającym o wartości przedstawionego opracowania jest wyjątkowa kompetencja autora. Vorgrimler sam jest wybitnym, powszechnie cenionym teologiem, autorem wielu publikacji z zakresu teologii dogmatycznej; jednocześnie sam od lat z powodzeniem zajmuje się badaniem dorobku Rahnera. Doskonała znajomość tego dorobku z jednej strony oraz erudycja, kultura logiczna i komunikatywny język z drugiej przesądza o stosownych walorach zamieszczonego w książce wykładu teologii Rahnera.

Karl Rahner był jednym z najwybitniejszych teologów XX w.; był on jednocześnie — w pełnym tych słów znaczeniu — „teologiem odnowy soborowej”, teolo-

giem inspirującym myśl soborową i jak nikt inny zaangażowanym w dzieło recepcji doktryny soboru. To wystarczające powody wciąż aktualnych zainteresowań jego teologią. A ponieważ mowa o teologii tworzącej wieloaspektowy i złożony system poznawczy, rzeczą ze wszech miar pożądaną w ramach jej analizy jest odpowiedni „przewodnik hermeneutyczny” Właśnie taką (przede wszystkim taką) rolę pełni książka Vorgrimlera. Ogół przedstawionych w niej wyjaśnień stanowi ważny (miarodajny) układ odniesienia zarówno dla obecnych, jak i dla przyszłych badań nad myślą Rahnera.

Ks. Jan Cichoń

Jan AL SAHEB, David PINDUR (wyd.), *Vizitační protokoly vratislavské diecéze z roku 1697. Frýdecké arcikněžství. Edice (Řada: Prameny k dějinám Slezska 7), Opava 2006, ss. 40, ISBN 80-86224-58-9*

Protokoły powizytacyjne z terenów dawnej diecezji wrocławskiej stanowią bodaj najczęściej eksploatowaną grupę źródeł, zarówno jeśli idzie o edycje, jak i później pracę naukową. Dlatego z uznaniem należy powitać kolejną publikację tego typu. Stanowi ona siódmy zeszyt mało chyba znanej polskiemu czytelnikowi serii Uniwersytetu Śląskiego w Opawie, powołanej przed nieco ponad 10 laty. Wśród wydanych w jej ramach źródeł były już dwie edycje dotyczące dziejów Kościoła¹ Niniejsze opracowanie jest owocem prac dwóch doktorantów opawskiej uczelni, Jana Al Saheba i Davida Pindura, którzy mają już w swoich dorobkach szereg prac dotyczących dziejów Kościoła w Księstwie Cieszyńskim oraz morawskim majątku Hukvaldy, należącym do biskupów ołomunieckich, a w planie — większe monografie na ten temat (dysertacje).

Omawiana książka przynosi publikację protokołu powizytacyjnego dekanatu frydeckiego, czyli południowo-zachodniego fragmentu Księstwa Cieszyńskiego. Podstawą edycji był rękopis *Relatio visitationis Archidiaconatus Oppoliensis per Ducatus Oppoliensem, Rattiboriensem, Teschinensem et eiusdem districtus adiacentis anni 1697 (...)*, znajdujący się we wrocławskim Archiwum Archidiecezjalnym pod sygnaturą II.b.148. Autorzy uwzględnili tylko tę część źródła, która odnosi się do interesującego ich obszaru, ale i to powitać trzeba z uznaniem.

¹ Jako zeszyt 2 ukazał się F. ŠIGUT (opr.), *Opavský listinář. V. Litterae foundationum, donationum, erectionum, conformationum, praesentationum, collationum, resignationum altarium Oppaviae*, wyd. I. Korbelařova, R. Žáček, Opava 1996; zeszyt 3: *Slezsko v církevních statistikách olomoucké diecéze (arcidiecéze) z 2. pol. 18. stol.-1. pol. 19. stolétí*, wyd. I. Korbelařova, R. Žáček, Opava 1996 (jest to jednak tekst opublikowany w: „Časopis Slezského zemského muzea v Opavě”, serie B. XLVIII–XLIX, 1999–2000, zatem rozeznanie się w obrębie serii *Prameny k dějinám Slezska* może być utrudnione).